

AFRİKA NİN KALBİ; Ousmane (Osman) Sembène

Güven ADIGÜZEL

<https://www.milligazete.com.tr/haber/1050910/afrika-nin-kalbi-ousmane-sembene>

Afrika topraklarından silene kadar Afrika sizinle savaşıacaktır. Siz kabul etmesiniz de bir Afrikalı en az dünyanın herhangi bir yerindeki bir batılı kadar onurludur. İnsan onurlu doğar. Hiçbir insanın kraliçenin vereceği onura ihtiyacı yoktur? dedi Afrika'nın yönetmeni Ousmane Sembène. Hayatını Afrika'nın cellatlarına karşı savaşarak geçiren Sembène geriye kendini ifade ettiği filmlerini bıraktı.

Dünya sinema tarihinin Afrika'dan yazılmaya başlanmasını hiç beklemedik, bu zaten köleliğin tarihini yazmak isteyenlerin işiydi biraz da. Afrika'nın yazılacak bir tarihinin olup olmadığı konusunda ise, bu alanda kara kıtayı topyekün bir özgün kültür olarak değil de yalnızca siyah bir fon olarak görmeyi becerenlerin algıları belirleyici oldu daha çok ve tabii bu algıyı yönetenlerin sanatsal üretimleri de bahse konu baskın kör algıyı var etti. Belirleyici olmak, belirlenen mevzunun nasıl algılanması gerektiğini de söyler, yanlış adres tarif etmek gibi bir şey değildir yani bu durum, adresi hiç sordurmamaktır. Afrika'nın kalbinde açılan yaraların adresi bellidir, kolonyalizm. Sömürgeciliğin ve kültürel emperyalizmin en şiddetli tezahürünü gördüğümüz Afrika kıtası; büyük, derin ve çok dilsiz acılar biriktirdi uzun yıllar boyunca. Bir coğrafyanın kalbine açılmış yaraları sarmaya çalışan ve bu yaraları açan bıçağın eşkâlini hiç unutmayan Senegalli şair, yazar, senarist ve yönetmen Ousmane Sembène'i de hatırlamamız lazım gelecek o halde. Afrika sineması? algımızın daha çok Mağrip ekolüne (Tunus-Cezayir) ve Mısır film endüstrisine dayanmasından ötürü Afrika sinemasının babası olarak tanınan Ousmane Sembène duygu dünyamızın bir hayli dışında kalmış bir isimdir. Kıta Afrika'sının özgün kültürünün temsilini, kuzeydeki baskın Arap-Berberi nüfusuna sahip ülkeler ve daha çok Ortadoğu'yu temsil eden Mısır medeniyetiyle açıklamak pek mümkün değildir aslında. Cumhuriyet sonrası dönemde sanatsal üretimin ithali, ilk olarak bu bölgelerden sağlandığı için, filmleri ve müzikleriyle ülkemize giriş yapmış Afrika'yı ilk bu ülkeler üzerinden tanıyıp, benimsedik. Afrika imgesi olarak duygu dünyamızda yer bulan ve doğal olarak kültürel bir temas da kurduğumuz bu bölgelerin tam anlamıyla gerçek bir African temsili oluşturduğunu söyleyemeyiz. Yalnızca coğrafi olarak Afrika'ya dâhil olan bu ülkelerden ziyade, tüm özgünlüğü ve folklorik kimliğiyle Sahraaltı olarak adlandırılan bölgede yer alan ülkelere mercek tutmak ve onları tanımak gerçek African kültürünü anlamamız için gereklidir. Afrika sinemasının kimliğini yansıtan filmler de zaten daha çok bu bölgedeki ülkelerin kültürel havzasından çıkıyor.

Senegal’de İşler Hiç İyiyeye Gitmiyordur

Afrika sinemasının kimliğinden bahis açıldığı anda, kendimizi, kara kıta’nın babası olarak anılan Ousmane Sembène’in 1923 yılında göçmen bir balıkçının oğlu olarak büyük bir yoksulluğun ortasına gözlerini açmasıyla başlayan o zorlu hayat hikâyesinin peşinde buluruz, bulmalıyız. Evet, Sembène doğduğunda her zaman olduğu gibi yine Senegal’de işler hiç iyiyeye gitmiyordur. Çaresizlik ve yoksulluk her tarafı sarmışsa da yani hayat olanca berbatlığıyla akmaya devam ediyorsa da herkesin kendisine verilmiş bir sözü vardır Afrika’da; yaşamak. Sembène de 1936 yılında öğretmeniyle ettiği bir kavgayla klasik-formel eğitim hayatına erken bir nokta koymuştur, yaşamak için belki de. Kendi kendini yetiştirmeyi seçerek, çok okumanın, izlemenin ve hep dinlemenin peşine düşerek, sokaklarda wolof dilinde hikâyeler anlatan Afrika’nın sözlü geleneklerine sahip çıkarak kıtanın kültürel mirasını halen dimdik ayakta tutan halk ozanları olan Griotlar’ların yani başka bir deyişle Senegalli deng-bejlerin ruhuna ortak olmaya çalışacaktır Sembène ve macera dolu, tutkulu yaşantısı 37 yaşına geldiğinde, ülkesi Senegal’in bağımsızlığını kazandığını tüm dünyaya ilan etmesiyle çok başka bir boyuta taşınacaktır.

Afrika’nın Cellâtlarına Karşı Mücadele Etti

Senegal’in bağımsızlığını ilanıyla birlikte namuslu bir anlatıcı olarak kendi derdini sırtlanan Sembène, Afrika’nın cellâtlarına karşı verdiği mücadeleyi destekleyen ve mutlak bir bilinçle bunu yaygınlaştıran sanatsal üretimlere kalbini açmış ve devam eden hayatı boyunca da kalemini ve kamerasını kolonyalizmin, post-kolonyalizmin ve sömürgeciliğinin maskesini düşürmek için kullanmıştır. 1956’da ilk şiir kitabını yayımladığında yalnızca Dakar dağlarının ve kara kıtanın yalın ayaklı çocuklarının şiirini yazmayı düşünmüş olsa da Afrika’da cellâtlarla mücadele etmekten başka bir yolun mümkün olmadığını görecektir. Zaten politik bir bilincin uyanması adına yazdığı romanlarının okuma-yazma oranı oldukça düşük olan Afrika’da istediği etkiyi uyandırmaması sonrasında sinemayı tercih etmiştir Sembène. Sanat; derdini ve mesajını kitlelere ulaştıracak bir yol olarak seçtiği eylem biçimidir onun için. Bir röportajında şöyle söyler;

“Benim için önemli olan halkımın yüzleşmek zorunda olduğu sorunları açığa çıkarmak. Ben bir solcu entelektüel değilim. Ayrıca ben entelektüel de değilim. Kendimi böyle tanımlamam. Ben sinemayı öncelikle bir eylem ve politika aracı olarak görüyorum. Benim için devrimci sinema başka bir şey. Sadece bir film ile Senegal’in gerçeğini değiştirebileceğime inanıyorum mesela.”

Bizim İçin Kendi Hikayesini Anlattı

Sembène, bir yazar olarak tavrını erken dönemde yazdığı iki romanla ortaya koyacaktır, Afrikalı liman işçilerine uygulanan zulmü anlattığı ‘Siyahî Liman İşçisi’ ve sömürgecilerle yapılan savaşları anlatan destansı; ‘L’Harmattan” bunlardan ikisidir. Okuma-yazma oranının oldukça düşük olduğu Afrika’da bu kitaplar istediği yankıyı bulmamıştır. Sembène de bu yüzden yazdığı her şeyi sinema perdesine uyarlamasını; “Bu coğrafyada büyük bir cehaletin hâkim olduğu bilinmektedir, özellikle Afrika’da bir kitapla oldukça sınırlı sayıda insana dokunabilirsiniz. İnsanlar sizi fark edemezler. Ben sinemanın, kitabın tam tersine, geniş kitlelere ulaşmak için bir araç olduğunu fark ettim ve hemen uygulamaya geçtim” diyerek açıklayacaktır. Ousmane Sembène ismi hem African hem de dünya için iki büyük filmle birlikte anılır her zaman. Bunlardan ilki -Sahraaltı Afrika’nın ilk uzun metrajlı filmi de sayılan- 1966 yapımı (La noire de?) “Siyahlı Kız”dır. Hizmetçi Diouana’nın gözünden anlatılan acı dolu hikâye başarılı monologlarla insan sömürsü meselesine dönemine göre oldukça protest bir dille yaklaşır. Kahramanın hiç konuşmadığı filmleri hep çok sevmişimdir, bu da öyle bir film, hep kendi kendine dertleşen suskun bir kahraman, ayrıca filmin finali de çok çarpıcıdır. İkinci film ise; Sembène’in 82 yaşındayken çektiği son filmi olan (Koruma) Moolaade’dır. Afrika kıtasında -büyük tepkilere rağmen- hala devam etmekte olan kadın sünnetleriyle ilgili oldukça sert bir dille anlatılan film 2004 yılının tüm festivallerinde dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Ousmane Sembène’nin, bu filmleri turistik ve egzotik bir damara hitap eden, safari turları, aslan çiftlikleri ve balta girmemiş vahşi ormanlarıyla kapkara bir fon’un resmini değil de, gerçek Afrika’yı ve bu gerçekliğin eşsiz bir kompozisyonunu görmek isteyenler için çektiğini söyleyebiliriz. Yani bizim için.

İngiltere Kraliçesinden İntikamını Kötü Aldı

Ousmane Sembene, kapitalizmin ihtiyar devrimcilerden aldığı intikamın süslü bir biçimi olan onur ödülleri ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu. Bu yüzden İngiliz kraliyet ailesi tarafından özel onur ödülüne layık görüldüğü 1997 yılında, böyle bir ödülü asla almam diyerek, İngiltere kraliçesinin gözlerinin içine baka baka, politik analizlerle örülü, duygusal ritmi ve heyecan dozu oldukça yüksek, kolonyalizmin pratik betimlemeleriyle dolu, oldukça kalibreli tarihe geçecek şahane bir konuşma yapmıştı. İngiltere kraliçesinin gözlerinin içine baka baka? Bu intikam biçimine izin vermemişti Sembene; “Sayın baylar ve bayanlar? Konuşmama İngiliz dilinde devam etmeyeceğim için hepinizden özür dilerim. Sizin topraklarınızdayım ve sizin sahibi olduğunuz sistem içinde sizin tarafınızdan payelendiriliyorum. Ancak asıl konuşmam kendi öz dilimde olacaktır. Merak edenler, konuşmamın İngiliz diline tercümesini koltuklarında

bulabilirler. İngilizler geldiklerinde ellerinde İncil, bizim elimizde topraklarımız vardı. Bize, gözlerimizi kapayarak dua etmesini öğrettiler. Gözümüzü açtığımızda ise; bizim elimizde İncil, onların elinde topraklarımız vardı.

Kraliçenin Vereceği Onura İhtiyacım Yok?

“Afrikalı insanlar olarak doğduk, Afrikalı ölmek için bütün Avrupa’yı topraklarımızdan kovuyoruz. Birbirimizi öldürelim diye bize öğrettiğiniz ırkçılığı, felsefe adına önümüze sürdüğünüz batının sığ kafalı sözlerini, hukuk adına yaptığımız bütün şövenistliklerinizi ve sanat diye dayattığımız bütün estetik öğretilerinizi, Afrika topraklarından silene kadar Afrika sizinle savaşacaktır. Siz kabul etmesiniz de bir Afrikalı en az dünyanın herhangi bir yerindeki bir batılı kadar onurludur. İnsan onurlu doğar. Hiçbir insanın kraliçenin vereceği onura ihtiyacı yoktur”

Tarihe Kazınan Bir İsim

Ousmane Sembene, geride 5’i roman 10 kitap, 4’ü belgesel 17 film ve Afrika’nın henüz yazılmamış tüm şiirlerini bırakarak, 9 Haziran 2007’de 84 yaşındayken bu dünyadan ayrıldı. **Müslüman mezarlığında** kardeşleriyle derin bir uykuda şimdi. 2003 yılında Londra Dergisi, bu devrimci siyahî yönetmeni -kendisiyle özdeşleşmiş pipolu büyük bir fotoğrafı eşliğinde- kapağına taşıyarak şu soruyu sordu; “Ousmane Sembene: Dünyanın En Büyük Yönetmeni mi?” O dünyanın en büyük yönetmeni değildi belki ama, dünyanın en namuslu anlatıcılarından biri olarak son nefesine kadar cellatlarıyla barışmama tavrına sadık kalarak tarihin o büyük hafızasına çoktan kazındı. Tüm kitaplar avcı’yı övmüyor artık. Ousmane Sembene hikâyesini anlattığı milyonların kalbinde yaşıyor şimdi.

Senegalli yazar ve yönetmen Ousmane (Osman) Sembène, 1997 yılında İngiltere kraliyet ailesi tarafından kendisine verilen ödülü almadı ve 'Sizi Afrika'dan silene kadar savaşacağız' ifadesiyle Batı ülkelerine meydan okuyarak tüm dünyanın gönlünü fethetti.

SENEGALLİ SANATÇI SEMBENE’NİN

İNGİLİZ KRALİYET ÖDÜLÜNÜ REDDEDİŞ KONUŞMASI:

“İnsan onurlu doğar. Ve hiçbir insanın kraliçelerin vereceği onura ihtiyacı yoktur!”

Sembène, 1997 yılında İngiliz Kraliyet Ailesi Özel Onur Ödülü’ne layık görüldü. 74 yaşındaki yazar, törene katıldı, kürsüden Kraliçe II. Elizabeth’in yüzüne karşı, dünyayı şok eden şu konuşmayı yaptı ve ödülü almadan salonu terk etti:

“Konuşmama İngiliz dilinde devam etmeyeceğim için hepinizden özür dilerim. Sizin topraklarınızdayım ve sizin sahibi olduğunuz sistem içinde, sizin taraftınızdan payelendiriliyorum. Ancak asıl konuşmam kendi öz dilimde olacaktır. Merak edenler, konuşmamın İngiliz diline tercümesini koltuklarında bulabilirler...”

İngilizler geldiklerinde ellerinde İncil, bizim elimizde topraklarımız vardı. Bize, gözlerimizi kapayarak dua etmesini öğretiler. Gözümüzü açtığımızda ise; bizim elimizde İncil, onların elinde topraklarımız vardı...

İngilizlerin dinini, dilini öğrendik. Uzak dünyadan gelen yeni dil ve din bizi hep çalışmak zorunda kalan itaatkâr köleler yaptı. Özgürlük için her karşı geldiğimizde, bizi birbirimizle savaşmak için ikna ettiler ve silah verdiler.

İngilizler gelmeden önce topraklarımızda sadece kavga vardı. İngilizlerin kutsal dini bizim kavgacılığımızı kullandı; evlatlarımızı savaşçı yaptı. Hem de sadece kendi kardeşleriyle savaşan, dünyayı İngiliz dilinden ve İncil’den ibaret sanan vahşi savaşçılar...

Hastalıklar yaydılar.

Ne olduğunu bilmediğimiz içeceklerle bizleri hasta ve zayıf yaptılar. Atalarımızı zincirleyerek büyük şehirlerine köle olarak götürdüler. O büyük binaları, caddeleleri, tünelleri ve kiliseleri, insan etinin üzerine inşa ettiler...

Kendilerini temizlemek içinse sanatçılara fikir adamlarına, "sadece kendilerini kapsayan insan tariflerini" yaptırıldılar.

Her çeşit yiyeceklerin büyüdüğü topraklarımıza ilaçlar döktüler. Toprağın altındaki yanıcı siyah cehennem kanı (petrol) için bizleri öldürdüler. Büyük acılar ve ölümcül işkenceler ördüler...

Her gelen gemiden kıyılarımıza hep ikiye bölünmüş tekneler yanaştı. İlk gelenler zulüm ettiler, arkadan gelen arkadaşları zulmü durdurma vaadiyle bizleri ele geçirdiler. Bugün gelenler de aynı sistemle hala işgale devam etmekte...

Yeni ilaçları, biyolojik silahları ve hastalıkları deneyen gönüllü doktorlarınızı istemiyoruz.

Emperyalist sisteminizde geri dönüşüm ekonomisiyle aslında sömürü olan yiyecek yardımlarınızı kabul etmiyoruz.

Birbirimizi anlamamızı zorlaştıran, şarkılarımızı ve masallarımızı unutturan fakir dilinizi reddediyoruz.

Çağdaş dünya daveti içindeki, bizi zorla şekillendiren yüzeysel sanat kuramlarınıza karşı çıkıyoruz.

Özgürlüğümüzü ilan ediyor, Afrikalı insanlar olarak doğduğumuzu ve Afrikalı ölmek için de bütün Avrupa'yı topraklarımızdan kovuyoruz.

Birbirimizi öldürelim diye bize öğrettiğiniz ırkçılığı, Felsefe adına önümüze sürdüğünüz batının sığ kafalı laflarını, Hukuk adına yaptığınız bütün şovenistliklerinizi ve sanat diye dayattığınız bütün estetik öğretilerinizi Afrika topraklarından silene kadar Afrika sizinle savaşacaktır.

Siz kabul etmeseniz de bir Afrikalı en az dünyanın herhangi bir yerindeki bir batılı kadar onurludur.

İnsan onurlu doğar. Ve hiçbir insanın kraliçelerin vereceği onura ihtiyacı yoktur”

.....

Sembene 1923'de doğdu, 2007'de öldü.

Senegal sanat tarihinin en ünlü yazarı, senaristi ve yönetmenidir.

Not: Wikipedya'da https://tr.wikipedia.org/wiki/Ousmane_Semb%C3%A8ne Ousmane Sembene hakkında verilen bilgiler içinde bu konuşma yer almıyor.